

Yeni küresel oyun

"Ortadoğu petrollerine bağımlılığı azalan ABD, alana ilgisini kaybederken boşluğu Rusya dolduruyor. Enerjide arz ve talep haritalarının değişmesi, Ortadoğu'daki çatışmaların temel nedenlerinden biri. Türkiye oyun kurucu olma özelliğini kaybetme riski ile karşı karşıya." Enerji politikası uzmanı, Mehmet Ögütçü yeni küresel oyunu Ayşe Karabat'a anlattı.

Ayşe Karabat

Editör

Analizler yapılırken ya enerji meselesi göz ardı edilir, ya da biraz karikatürize edeceğim ama, çok uluslu enerji şirketleri almışlar haritaları önüne, “Şu ülkeyi bölelim, şurada sorun çıkartalım ki para kazanalım” diye hesap yaparken düşünülür. Öyle midir gerçekten?

Öyle bir algılama var ama şuradan başlayalım. Geçen sene elektrikler kesilmişti hatırlarsınız, bir anda dünyamız karardı. İşte enerji olmadığı zaman hatırladığımız kritik stratejik meta. Stratejik çünkü olmadığına çok ciddi ekonomik kesintilere, sosyal patlamalara yol açar. Bu tür riskler arttı. Dolayısıyla hükümetler diğer sektörler baktığından daha farklı bakıyor enerjiye. Bir de enerjiye yatırdığınız para çok büyük. Yatırdığınız parayı geri almanız minimum 4-5 yıl. Büyük para yatırmış şirketler, finansörler, yatırımcılar, devletler o enerjinin güvenliğinin sağlanmasına başka alanlarda olduğundan daha fazla önem veriyorlar. İçinde yaşadığımız dönemde, arzın da talebin de haritası değişiyor. Artık Ortadoğu’ndan başka arz bölgeleri ortaya çıktı. Örneğin Rusya’nın AB’ye sattığı gazın yarısını LNG (Sıvılaştırılmış Doğalgaz) satacak Avustralya. Bir anda alt üst edecek piyasayı. Üstelik İran daha piyasaya girmedi. Türkmenistan dünyada dördüncü gaz rezervine sahip ama deniz çıkışı olmaması durumu var. Talebe bakarsanız eskiden OECD dünyasına gönderdiğinizde yutar götürürdü. Dünya petrolünün yüzde 25’ni ABD tüketirdi. O da değişti artık. ABD’nin elinden en fazla ham petrol ithal eden ülke unvanını aldı geçen sene. İhtiyacının yarısından fazlasını, günde 6.5 milyon varil ithal ediyor. Körfez’den ve Afrika’dan. Ne oldu o zaman? ABD eskiden oraya ağır bir biçimde bağımlı olduğu için üsler kurmuştu, askeri müdahalede bulunuyordu ‘aman düzen devam etsin’ diye. Gerekirse despot yönetimleri destekliyordu. Çin aynısını yapmayacak ama ABD kadar uyanık olacak bölgede. Suudi Arabistan ile ilişkiler, İran, Sudan, Yemen, Umman gibi ülkeler Çin açısından stratejik önemi artmış ülkeler. Hemen olmasa da üç, beş, on yıl içinde Çin’in oralarda jeopolitik ağırlığını arttırmasını bekleyebiliriz. Askeri pazularını geliştirmesini bekleyebiliriz. Çin ekonomisinde gazın payı yüzde beş civarında. Bunu yüzde 15 yapmak istiyorlar. Dünya ortalaması yüzde 22’dir. Bu gaz nereden gelecek? Orta Asya’dan. LNG olarak Nijerya’dan ya da Avustralya’dan. Bunların hepsi de Malakka Boğazı’ndan geçiyor. Dünya petrol, gaz, emtia ticaretinin çok büyük bir yüzdesi buradan geçer. Burada adanın iki tarafını da koruyan ABD 7. Filosu. Çin Halk Kurtuluş Ordusu generali olsam geceleri uyku girmez gözüme. Ya bunu keserlerse diye. ABD donanması bir hafta keserse oradan akışı Çin

ekonomisi çöker. Bu anlamda çok önemli. Aynı şey Hürmüz Boğazı için de söylenebilir. İran ve Umman ortak hareket eder, Hürmüz'den petrol çıkışını engellerse, ki dünyada tankerlere taşınan petrolün yüzde 25 i oradan akıyor, petrol fiyatları bir anda 150 dolara fırlayabilir.

Hürmüz demişken, İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerilim kimine göre mezhep meselesi, kimine göre rekâbet. Enerji açısından nasıl açıklamak mümkün?

Çok basit. Suudi Arabistan şu anda dünyada en çok petrol ihraç eden, üreten demiyorum çünkü ABD var, Rusya da bazen geçiyor ama ihraç konusunda tek. Günde on milyon varil petrol ihraç ediyor. Bu petrolün yarısı doğu eyaletlerindeki sahalardan geliyor. Burada da Şiiler çoğunlukta. Suudi Arabistan nüfusunun yüzde 15'i Şii. Hemen hemen hepsi de bu petrol çıkan doğu eyaletlerinde. Yani petrol sahalarının bulunduğu yer, Şii azınlığın potansiyel riski altında. Bu bir. İkincisi Bahreyn'de nüfusun çoğu Şii, yönetim Sünni. Onları da Suudi Arabistan besliyor büyük ölçüde. Bahreyn'in petrol geliri yok doğru dürüst. Dolayısıyla Arap Baharı'nda çıkan isyanı Suudi Arabistan diğer Körfez ülkeleriyle birlikte bastırmaktan çekinmedi. Buna müsamaha etmeyeceğini gösterdi. Diğer önemli husus Katar. Yarın öbür gün Katar'ın da başı belaya girecek çünkü Güney Pars sahasının devamı Katar'ın gaz sahası. Katarlılar yatay sondaj ile İran'ın sahasına giriyorlar. İran biraz güçlensin uluslararası meşruiyeti sağlama alsın, Katar ile hesaplaşma yoluna gidecektir. Suriye'de Katar, Suudi Arabistan, Türkiye ittifakı bir işe yaramadı. Moskova'nın Tahran'la beraber devreye girmesi orada aks yarattı. Diğer bir husus da Bağdat'ta Tahran'ın nüfuzu artık net. Irak'ın mevcut petrol üretimi üç milyon varilin altında. İran'ınki biraz üzerinde. İkisinin potansiyeli Suudi üretim düzeyini yakalama düzeyinde. Irak zaten 2035'e kadar on milyon varile çıkmayı hedefliyor. Tek sıkıntı güvenlik riskini azaltmak ve yatırımcıların iştahını kabartmak ki para yatırınsınlar. Ben olsam şimdi yatırmam, hem petrol fiyatları düşmüş hem riskler çok ağır. Ama yaptırımlar kalktıktan sonra İran hemen ilk hamlede beş yüz bin varil arttırabilecek üretimini. İki anlama geliyor bu. Bir dünya petrol piyasasında bolluk olacak. OPEC'teki dengeler değişecek. Şu anda OPEC'in hükümranı Suudi Arabistan. Kendisine ciddi bir şekilde İran ve Irak ittifakı tarafından meydan okunacak. Üretimde Suudi Arabistan'ı geçecekler.

Ama şimdi diğer OPEC ülkelerinin itirazlarına rağmen Suudi Arabistan arzı arttırarak petrol fiyatlarının aşağı düşmesine neden oluyor. İran açısından baktığımızda yatırım yapmak istedikleri alanlar var. Yani paraya

ihtiyaçları var. Ambargo kalktığında neden üretimi arttırıp, fiyatların iyice düşmesini istesinler ki?

Yaptırımlardan önceki düzeye getirmeye çalışıyor İran. Üretimi çok azaldı. İhracatı çok azaldı. Özellikle katma değeri olan petrokimyaya yönelmek istiyor. Fiyatlar da düşük. Petrolde rafineja gitmek isteyecekler. Suudi Arabistan için komplo teorileri diyor ki, Amerika'daki kaya petrolünü bitirmek istiyor...

Doğru mudur bu? Benim bildiğim kadarıyla petrol fiyatları 60 doların altına düşünce ABD'deki kaya petrolünü çıkarmak artık anlamlı olmuyor maliyetler nedeniyle...

ABD'deki kaya petrolü üreticileri müthiş dirençli olduklarını gösterdiler. Fiyat sinyaline yanıt verebiliyorlar. Yanıt veremeyen şirketler el değiştiriyor. Ayrıca, petrol fiyatı 30 dolara indiğinde bile bazı yerlerde maliyeti kurtarıyor. Dolayısıyla kaya gazı petrolü sektörü, eskisine kıyasla çok daha dinamik hâle geldi. Kârlı götürebiliyor. Yani OPEC içinde ciddi bir şekilde ekonomisi petrole bağlı olan fiyat düşmesinden sıkıntı çeken ülkeler var. Rusya bunlardan bir tanesi. Rusya'da sanayi kalmadı, petrol, doğalgaz ve emtia. Bir de silah sanayisi. İran, ambargo nedeniyle sıkışınca ulusal sanayisini inşa etti. Petrol ve doğalgaz o kadar hayati değil. Irak içinse hayati. Irak hazinesi de Kürt hazinesi de tam takır. Libya, para gelmezse çökmüş vaziyette. OPEC içinde böyle bir çekişme var. Bir grup üretimi düşürelim fiyatları arttıralım diyor. Suudilerin fiyatları aşağıda tutma nedeninin ikincisi de bu, piyasa payını korumak. Üçüncü olarak da İran konusu var. İran'a yönelik ambargolar kalktıktan sonra İran ekonomisinin canlanmasını önlemek. Aslında çıkartılan bu gerginliğin yan sonuçlarından biri de bu olacak. Ambargo kalktı ama yatırımcılar gelmiyor, ya istikrarsızlık çıkarsa, ya sıcak çatışma çıkarsa. Yatırım iklimi olumsuz etkilenecek bundan. Suudi Arabistan açık oynamayı tercih etti. Eskiden vekalet savaşları olurdu. Şimdi pimi çektiler attılar. Çünkü gördük ki İran Rusya ile birlikte Suriye'de üstünlük sağlandı. Körfez İşbirliği Teşkilatı içinde de ayrılıklar başladı. Kimisi diyor ki, "İran ile iyi geçinelim artık." Onları da kendi cephesinde tutmak için kutuplaştırıcı bir siyaset izlemek durumunda. Türkiye ile ilişkileri de o yüzden iyileştirdiler. Müslüman Kardeşler'den dolayı Türkiye'ye yönelik ciddi bir hasmâne tavır varken bir anda değişti stratejik ortaklık konseyi oluşturdular. İran, Körfez ülkeleri için tehdit ama İran'ı izole etmede başarısız oldular. İran'a askeri, siyasi olarak kim kafa tutabilir? Mısır var, Türkiye var. Mısır uzakta ve gücü de yok. Türkiye ise sınır paylaşıyor. Dolayısıyla Katar'ın

da Suudi Arabistan'ın da Türkiye'ye bakışında İran faktörü bence bir numara, yoksa can ciğer kuzu sarması, birbirlerini çok sevdiklerinden değil.

Hürmüz demişken, Körfez ülkeleri Hürmüz Boğazı'nın İran tarafından kapanmasından bu kadar endişe ediyorsa, Hürmüz Boğazı'nı by-pass edecek bir boru hattı neden yapmıyorlar. Sonuçta çöl, dümdüz.

Çok sorulmuş bir soru. Cevabını biz de bulamadık. Ben British Gaz'dayken Suudilerle bir gaz anlaşması yaptık. Çıkarttığımız gazı Mısır'daki tesislerimize bağlayalım, dedik. Boru hattıyla çok rahat yapılabilecek bir şeydi. Hayatta kabul etmediler. Mısır'a güvenmediler. Kaynak bizde ama musluk onlarda kabul gören bir yaklaşım değil. Bir ara Katar gazı, Arap boru hattına bağlanır mı, Mısır'dan geçer, İsrail'e de uğrar; Ürdün, Suriye ve Türkiye'den geçer. O da çok konuşuldu. Ama bir türlü o da olmadı. Bu bölgede kimse güvenip boru hatlarına para bağlamıyor. Boru hattı ucuz değil. Kaç tane transit ülkeden geçecek. Her biri diğeriyle boğaz boğaza kapışmış durumda. Bir de yukarıdan geçerseniz kim alacak, orada pazar doymuş durumda. Hürmüz, pazar açısından da en doğru olan. Çünkü talep Asya Pasifik'ten geliyor.

Obama doktrini, kendi güvenliğine doğrudan tehdit olmadığı sürece, Ortadoğu'ya karışmamaktan yana. Çünkü artık ABD, Ortadoğu petrolüne bağımlı değil. Bölgeye karışmak istememesi de İran ve Suudi Arabistan arasındaki çekişmenin sertleşmesini artırıyor mu?

Kaya gazı ve petrolü sayesinde ABD ilk defa tarihinde kendi kendine yeterli. Bununla kalmıyor, ihracat kapasitesi geliştiriyor. Kaya gazını da LNG olarak ihraç etmeye başlıyor. Artık Suudi Arabistan'a, Körfez'e bağımlı değil. O bölgeye bağımlılığı yüzde 16. Yani enerjide eli rahatladı. Jeo-politik pazularını şişirmesinin nedenlerinden bir tanesi oydu. İkinci neden istediğin kadar petrolün gazın olsun, dünya piyasasına bağılsın. Körfez'deki her gelişme küresel fiyatları etkileyecektir o da ihraç edebileceğiniz gazın, petrolün fiyatını da etkileyecektir. Yani tamamıyla oradan çıkması mümkün değil. Zaten çıkmıyor da. Donanması, üsleri duruyor. ABD kamuoyunda ve karar alıcılar düzeyinde de bir kanaat yerleşmeye başladı; "Biz bu bölgeye bu kadar giriyoruz çıkıyoruz da, bize ne getiriyor? Çinliler bile petrolünü, gazını buradan alıyor ama oh.. tankerler alıyor Şangay'da indiriyor. Niye bedelini biz ödüyoruz? İran ile biz uğraşyoruz. Üsler kuruyoruz. Korsanlarla biz uğraşyoruz." Dünya kadar para. Pentagon'un harcamaları da tırpanlanmaya başladı. Artık eskisi kadar para yok. Hatta ulusal istihbarat konseyinin yaptığı bir projeksiyona göre ABD önümüzdeki yirmi yıl

içinde askeri üstünlüğünü de kaybedecek. Kar zarar hesabı yaptığınızda yalnızca ticari olarak değil, jeo-stratejik açıdan da size getireceği bir şey yok beladan başka. Despotik yönetimleri destekliyor gözüküyorsunuz. İnsan hakları demokrasi savunucuları kızıyor size. 15-20 yılda bir işgal. Dünya kadar insan kaybı, finansal kayıp. Suudi Kral göreve gelir gelmez, Çin'i ziyaret ediyor, eskiden ABD'yi ziyaret ederdi. Hillary Clinton'ın Dışişleri Bakanlığı döneminde yeni bir strateji geliştirdiler. "Menfaatlerimiz Ortadoğu'da sınırlı. Sürekli kan döküyoruz. Finansal güç döküyoruz. Bizim menfaatlerimiz Asya-Pasifik'te, yapmamız gereken Çin'i çevrelemek, oradaki geleneksel müttefiklerimizi Kore, Japonya, Filipinleri kollamak." Geleceğin güç bölgesi Asya-Pasifik'e kayıyor. Bu ABD açısından iyi bir stratejiydi ama yüksek sesle söylenmemesi gereken bir stratejiydi. Açık ettikten sonra İran da gördü bunu. Dedi ki, "Demek ki ABD, Suudi Arabistan için Katar için kendini ateşe atmaz" Ondan sonra Suudilerin telaşı başladı. Bana, buradaki değil, başka bir yerdeki bir Rus Büyükelçisi anlattı. Bandar, Suriye meselesine bakarken elinde para dolu çantayla Moskova'ya gitmiş. Politika değişikliğine giderseniz, bu sizin diye. Soğuk karşılınca iki ay sonra bu sefer iki bavulla gitmiş. Suudiler acaba Rusları kendi tarafımıza çekebilir miyiz yaklaşımı içindeler. Ama bölgede bir boşluk doğduğunu gören Rusya farklı davrandı. Şu anda yaşadığımız sıkıntıların temelinde bu yatıyor biraz.

Ruslar hep sıcak denizlere inmek isterler, tamam. Fakat Suriye'deki tavırlarını enerji açısından nasıl açıklıyorsunuz?

Sadece Suriye olarak görmeyelim. Rusya'nın küresel bir stratejisi var. "Siz bizi aşağıladınız, ittiniz kalktınız oysa küresel bir gücüz biziz size göstereceğiz." Putin satranç oyuncusu gibi düşünüyor. İlk hamlelerini yakın çevresinde yaptı. Orta Asya'yı zapturapt altına almaya çalışıyor. Orada gerçi Çin ile mücadele var ve Çinliler kazanıyor mücadeleyi. Ama Kazakistan'da soru işareti var, iyi izlemek lazım. Türkmenler korkuyorlar Hazar ötesine gönderemiyor gazı. Ruslar buna izin vermezler. Gürcistan'da yaptıklarını gördük. NATO'ya gireyim derken Abazya ve Güney Osetya'yı kaybetti. On gün önce Tiflis'teydim. Herkes çok korktu Putin'in Türkiye'ye yönelik yaptırımlarından. Sizin değil, bizim korkmamız lâzım dediler. Çünkü Moskova, Türkiye'yi cezalandırmak Ermenistan'a kadar uzanan, Tiflis'in ortasından geçen bir koridor oluşturabilir. Siz o zaman TANAP'ı da unutursunuz. Orada öyle bir risk var. Aynı şekilde Ukrayna'nın doğusunun Kırım'ın işgal edilmesi. Baltık ülkelerine uyguladıkları baskı. Hatta denizaltılarla İngiliz karasularına bile geldiler. Test ediyorlar.

Bunları görüp Suriye stratejisine bakmamız lazım. Ortadoğu’da, Doğu Akdeniz’de varlık gösterecekse zamanlama mükemmel. ABD bölgeden çekiliyor, IŞİD ile kimse karaya asker göndererek uğraşmak istemiyor. Böyle bir dönemde Kasım Süleyman kendini Moskova’da buluyor. Düzeyi el vermemesine rağmen Putin ile karşı karşıya oturuyor. Diyor ki “Arkadaş önümüzdeki üç ay kritik. Esad’ın yardımına gittik, gittik. Gitmedik, Türkiye, Katar, Suudi Arabistan koalisyonu devirecek. Yeni bir takviye aldılar bayağı da ilerliyorlar. Küçük bir fırsat penceresi var. Tek başıma girersem Şii-Sünni çatışmasına dönüşür. Ben Hizbullah’ı gönderirim, kara desteği sağlarım ama havadan senin korumana ihtiyacım var. Bu bölgede varlık göstermek istiyorsan Lazkiye’deki donanma üssünü tutmak istiyorsan bu son şans.” Bu yaklaşımla gidiyor ve Tahran, kolundan tutup, Putin’i Suriye’ye getiriyor. Putin de bunu çok mantıklı görüyor. İçeride destek zayıflamaya başlamış. Kamuoyunu arkasında birleştireceği yeni bir duruma ihtiyacı var. Biraz Tahran’ın akıl hocalığı ile geldiler. Hazar Denizi üzerinden füze atarak ki İran’ın karasuları üzerinden attılar o füzeleri, dikkatinizi çekerim dosta düşmana güçlerin gösterdiler. Şimdi de İran-Suudi Arabistan arasındaki sorunda arabulucu olayım diye ortaya çıktı. Türkiye açısından bakarsanız, Türkiye çok kötü bir oyuna geldi. Bizim F-16’lar artık burnunu çıkartamaz Suriye sınırından. S- 400’lerle hemen devrilirler. Bir F-16’yı devirmeden Ruslar rahat etmeyecek gibi gözüküyor.

Ama 911 kilometrelik sınır bile masaya oturmak için yetmez mi?

Yeter, ama oyun kurucu olamayabilirsiniz. Türkiye’nin iddiası çok büyüktü. Kapasitesinin çok üzerinde oynadı. Şimdi kapasitesinin altında bir role mahkûm olabilir. Öyle bir risk var. Washington’dan Brüksel’den beklediği desteği tam göremiyor. Oysa Türkiye’nin yaptığı ciddi bir meydan okumaydı. Soğuk Savaş’tan bu yana ilk defa NATO uçağı Rus uçağını düşürdü. Türkiye buna mecburdu da, çünkü Batı hep göz yumdu. Gürcistan’da, Ukrayna’da başka taraflara baktılar, havayı seyrettiler. Böyle yaparak Rusya’yı çok cesaretlendirdiler. Yarın öbür gün Kazakistan’da, Azerbaycan’da bir hareketlenme olduğunda o zaman ne diyecekler? Batı’nın güvenilirliği kalmadı. Böyle bir ortamda Türkiye’nin de diğerleri gibi sesini çıkartmayıp, “Ne yapalım zaten dostuz, ticareti de 100 milyar dolara çıkartacaktık, doğalgazın yüzde 55’i de buradan geliyor, Putin de bizi Şangay İşbirliği Örgütü’ne soksa...” tavrı olmadı. Bu bilinçli bir şeyse tabii. Bir anda itibarı arttı bu bölgelerde, NATO’da,

açıktan söylemeler de. “Türkiye’nin cesareti var” izlenimi yarattı ama sonuçlarına katlanacağız.

Bir de Kürt sorunu var. Türkiye’nin bu sorununu dünyadaki enerji denklemi açısından en nasıl değerlendirirsiniz?

Her şey bir şekilde enerjiye bağlanır ama ne ölçüde baskın, o tartışılır. Biz hep “ABD, Avrupa Serv’i hortlatmaya çalışıyor” deriz ama şu anda bakarsanız bağımsız Kürt Devleti’ne en fazla karşı olanlar Amerikalılar ve Avrupa. Özellikle Amerikalılar son derece karşı. İngilizler de Irak’ın toprak bütünlüğünü savunuyor. Bir Kürt bakanla, bir İngiliz bakanın tartışmasına tanık olmuştum. Kürt bakan, İngiliz’e, “Siz buranın sınırlarını petrol kokusu alarak çizdiniz, şimdi de bizim Irak ile yaşamamızı istiyorsunuz. Biz ikinci, üçüncü sınıf vatandaşı bile değiliz. Ülke fiilen bölündü siz hâlâ ne diyorsunuz” diyordu.

İran’ın zaten olan etkinliğini daha da arttırmasından korktukları için mi, karşılar Kürt Devleti’ne?

Birincisi o. Adı konulmasa da Irak fiilen bölündü. Şii bölgeleri olduğu gibi İran’ın kontrolü altında. İkincisi IŞİD, Skyes-Picot’u yırttı attı. İki ülkenin belli bir kısmını birleştirdi. Biz yalnızca kafa kesen adamlar görsek de, sekiz milyon insanın yaşadığı, Birleşik Krallık kadar büyük bir toprak üzerinde, kurumları olan bir devlet var artık. Benim kanaatim başlangıçta, Türkiye, Katar, Suudi Arabistan’ın o Sünni üçgeni desteklemesinin nedeni, Şiiler kendi devletini oluşturuyor, Kürtler de kendi devletlerin oluşturacak, Sünni ılımlı bir yapı olsun, başına da Tarık Haşimi gibi bir adam geçsin, idi. Böyle bir canavarın çıkacağını kimse tahmin etmiyordu. Ama o ayrı bir tartışma. Bununla birlikte, Kürtlerin önüne tarihi bir fırsat çıktığı dönemde bölünmüş olduklarını görüyoruz. Bir yanda Barzani ailesi ama artan ölçüde Talabani ve Goran hareketi de etkili olmaya başladı, Suriye’de PKK uzantısı PYD, IŞİD ile mücadele ediyor diye meşruluk kazanmaya başladı. Türkiye sınırında özerk bir yapı kurma arzusundalar. Türkiye’deki Kürtlere gelince, adı ne olursa olsun süreç önemli bir aşamaya gelmişti. Böylesine tepe taklak gitmesi sürecin sadece hükümetin beceriksizliği değil. Türkiye’de Kürtlerin sisteme entegre edilmesi, istikrarının sağlanması çok önemli bir hamle olurdu. Bölgedeki denklemi değiştirdi. Ama Türkiye ne zaman “Çin Seddi’nden Adriyatik’e biz varız, Ortadoğu bizden sorulur” gibi böbürlenmelere girse, Türkiye’yi yerli yerine oturtuyorlar. Ben bunu Sovyetlerin çöküş döneminde diplomat olarak yaşamıştım. Arap Baharı öncesinde bölgenin parlayan yıldızıyken geldiği noktaya bakarsanız, bu yalnızca

hükümetin başarısızlığıyla izah edilemez. Menfaatleri zarar görenler, canınızı yakarlar. Bu tarih boyunca böyle olmuştur. Bunun araçları her zaman vardır. Bütün imkânları kullanırlar ve sizi etkisiz hale getirirler. Şu anda yaşananların sebeplerinden biri budur. Hükümet kapasitesinin çok üzerinde davranmaya kalkıştı. Oysa soft power iken bölgenin gerçek anlamda lideri olma yolundaydı, askeri pazularını şişirmeyip, ekonomisiyle, insan gücüyle, futboluyla, TV dizileriyle, kültürel diplomasiyle, bunlarla girince fethettik bölge insanın kalbini.

İyi de bu kadar hızlı bir dönüşüm varken, başka türlü davranmak mümkün müydü?

Şunu söylemek lazım, objektif kıstaslar gösteriyor ki Türkiye bölgesel bir devdir. Ekonomisi, ticaret hacmi, insan gücü, coğrafyasıyla. Ortaya çıkıp göğsünüzü yumruklayarak ‘Ben buranın en büyüğüyüm’ demenize gerek yok. Fiilen öylesiniz zaten, öyle davranmak lazım. Ama mutlak güç gösterisine teşebbüs etti. O söylemler rahatsızlık yarattı. Bu pazarlamada da vardır, elinizdeki malı aşırı pazarlamaya kalkarsanız siz zararlı çıkarsınız, değeri azalır. Çin iyi bir örnektir bu konuda. Az konuşur çok iş yapar. Sesiz sedasız yapar. Hissetmezsiniz bile. Varsa o gücünüz size saygı duyulur. Duyuluyordu da zaten. Diğer bir husus da uluslararası ilişkilerde kavramlar değişiyor ama iç işlerine müdahale, iki ucu sakıncalı değnek o.

Evet ama çevre sorunları insan hakları gibi bir çok alan varken, içişlerine karışmama gibi bir şey kalmadı.

Ama ben bu adamı devireceğim çünkü meşru değildir dediğiniz anda başkalarının eline koz verirsiniz. O da sana müdahalede bulunmaya kalkar. E Batı bu işi sofistike bir hâle getirmiş. Gerekirse NGO’ları kullanırsınız. Paldır küldür gidip “Şam’da Cuma namazı kılacağım” falan diyemezsiniz. Oralarda biraz daha dikkatli davranmanız gerek, hele ki Türkiye’nin Osmanlı zihniyetiyle yaklaştığını düşünen çevrelere karşı. Hassasiyet gerekir. Çünkü bayağı mesafe kaydetmişti Türkiye. Kafalardaki o eski Osmanlı imajını yıkılmıştı.

Enerji kaynaklarının düzenlenmesi açısından tünelin ucunda ışık görüyor musunuz, bu çatışmaların bitmesi için. Suudi Arabistan düşürdüğü petrol fiyatları yüzünden sürdürülemez noktaya doğru geliyor, Rusların da aynı sorunu var.

Gerçekten yeni bir küresel düzen oluşturuluyor. Bunun da bir oyunu var. Bu karanlık güçlerin oynadığı bir oyun değil. Taşlar yerinden oynuyor. Güçler

değişiyor sadece ekonomi değil. Çin ekonomide GSMH bakımından ABD'yi geçti. Hindistan hızla büyüyor. Japonya, AB yaşıyor. ABD neredeyse küme düşecek. Finans, teknoloji akışı hatta değerler sistemi değişiyor. Enerji de arz-talep haritaları değişti. Yatırımlar geriliyor. Bugün ile 2035 arasında yaklaşık 37 trilyon dolar yatırmak gerekiyor enerji ve enerji bağlantılı alt yapıya. Nerede bu para? Yatırılacak yerlerde istikrar var mı, geri dönüşü olacak mı bu paranın? 37 trilyonu yatırmadan önce bir düşünürüm. Dolayısıyla sistemi istikrarlı hâle getirmeyi etkileyemeye çalışırım. British Gaz'da iken Mısır ile ilgili senaryo çalışması yaptırmıştım. Çok net bir biçimde Müslüman Kardeşler'in iktidara geleceğe gözüküyordu. Atladık gittik yetkilileriyle görüşmeye. "İktidara gelerseniz bizim yatırımlarımız zarar görür mü?" dedik. Oradaki iktidarı biçimlendirmek değil, 8-9 milyarlık bir yatırım, geleceğe düşünmek benim en doğal hakkım. Bunu böyle görmek ve komplo teorilerine hak ettiklerinden fazla kredi vermemek lâzım. Amerika şöyle yaptı, Rusya böyle yaptı. Dikkat ederseniz bu ülkeler hayati menfaatleri etkilenince harekete geçiyorlar. Attıkları adımlar iyi düşünülmüş, tesadüfi adımlar değil. Rusya'nın çok iyi düşündüğünü ve attığı adımların tam bu geçiş döneminde belirleyici olduğunu görüyorum. ABD Başkanlık yarışına giriyor. Macera arzusu ne halkta ne de siyasilerde yok. Çin muazzam bir proje geliştiriyor. İpekyolu projesi: One belt one road. 54 ülkeyi kapsayan 150 milyar dolar harcayacaklar, 15 trilyonluk getirisi olacak. O açıldığında Çin, Orta Asya üzerinden AB'ye bağlanacak. Taşlar yerine oturmadı. Hemen de oturmaz. Daha fazla istikrarsızlık, gerginlik çatışma bekleniyor. Bir de tek süper güç ya da iki süper güç yok artık. Soğuk savaş en istikrarlı dönemdi. Dehşet dengesi olduğu için kimse ters hamle yapmıyordu. O zaman su altında kalan çatışmalar su yüzüne çıkmaya başladı. Herkes yumuşak karın kaşıyor.

Bu karın kaşımakla kalır mı, sıcak çatışmaya dönüşür mü?

Devletler arasında sıcak çatışma olmaz. 3. Dünya Savaşı çıkacaksa buradan değil, Tayvan, Çin, Japonya oradan çıkar. Küresel çatışma tohumları var orada. Rusya ve Çin arasında mantık evliliği dediğim şey var şimdi. Batı karşıtlığı, etnik çatışmaları dizginlemeyi hedefleyen. Ama uzun vadede çıkarları çatışacak. Orta Asya'yı Çin ele geçiriyor. Rusya buna şimdilik göz yumuyor. Malakka Boğazı çok kritik. Orada Amerikan donanması hükümran. Hindistan'ı da yanına çekiyor. Bizim bölgemize gelince, bazı analistlere göre Suudi ailesi çatırdıyor, sıcak çatışmadan çekinmeyebilirler ama İran'ın dünyaya açılmaya başlarken saldırgan bir tutuma geçmesi akılcı olmaz. Türkiye hiç kuşkuyla yer vermeyecek

şekilde süper güç. Lakin hamlelerini bu güce yakışır bir biçimde yapamıyor. Dışışlerinde çalışırken, “Umarım yukarıda bir üst akıl vardır” diye düşünürdüm. Yukarı doğru çıktıkça olmadığını gördüm. Stratejik akla ihtiyacı var. İkincisi ekonomide, toplumda, siyasette ortak paydalarda buluşmak gerek, çok kutuplaştık. İçeride uzlaşma olmadan, dışarıda varlık gösterilemez çünkü.